

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 821.111-312.9.091:7.046.2(100)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.2/08>

Анікіна І. В.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Мельник Т. М.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА РОМАНІВ Е. ГІЛБЕРТ

Статтю присвячено аналізу та інтерпретації гендерної проблематики у романі Елізабет Гілберт «Місто дівчат». Останнім часом спостерігається зростання інтересу до гендерних тем у літературознавстві та суспільних науках. Стаття про гендерну проблематику у романах Е. Гілберт може зробити свій внесок у цю активну дискусію та сприяти подальшому розвитку гендерних досліджень в літературній науці. Очевидно, що література є відображенням суспільства та його цінностей. Дослідження гендерних аспектів у художніх творах дає можливість розкрити те, як автори відображають та відтворюють гендерні стереотипи та проблеми, а також, які можливі способи вони використовують для їхньої критики.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні того, які ідеї та підходи до гендерних питань пропонуються Елізабет Гілберт у романі «Місто дівчат», і як авторка відтворює процес самореалізації та пошуку ідентичності в контексті гендерної динаміки. Дослідження такої теми дає можливість розкрити, як Е. Гілберт ставиться до гендерних аспектів у своїх творах.

Встановлено, що гендерна проблематика роману Е. Гілберт «Місто дівчат» охоплює низку тем: руйнування гендерних стереотипів, специфічні прояви гендерної дискримінації, особливості жіночого сприйняття життєвих явищ. У романі імпліцитно простежується децю негативне ставлення до стереотипу, що чоловіки мають вищий соціальний статус у суспільстві, ніж жінки. Водночас експліцитно маніфестуються заклики до жінок ставати вільними та щасливими через руйнування гендерних стереотипів. Авторка привертає також увагу читачів до соціальних норм та цінностей, критикує соціальні очікування стосовно поведінки чоловіків та жінок у суспільстві, психологічних та соціальних аспектів взаємовідносин.

Ключові слова: гендер, гендерне літературознавство, гендерна проблематика, Елізабет Гілберт, роман, стереотип.

Постановка проблеми. Гендерне літературознавство зосереджується на особливостях літературної творчості, яка обумовлена гендерною ідентичністю авторів. На думку Н. Зборовської, предметом гендерного літературознавства є соціокультурне конструювання «жіночого» і «чоловічого» та різні форми фізіологічної зрілості, виявлені в тексті [9, с. 294]. Інші дослідники поділяють цю думку та наголошують, що гендерне літературознавство має вивчати гендерні образи світу, засновані на маскулінних і фемінних стереотипах [1; 5].

Гендерні дослідження охоплюють проблематику і тематику, сюжет і структуру, системи персонажів (моделі поведінки, внутрішній світ, пси-

хологію, типологію), мовлення (дискурс героя і героїні), конфлікт, суб'єктивну конструкцію (автор, наратор, позиція героя), хронологію, стилістику, авторське розуміння, читацьку рецепцію. Т. Дороніна виділяє такі напрями досліджень у гендерному літературознавстві, як: «гендерна природа літературної творчості, з'ясування її метафоричної системи, руйнування гендерних стереотипів в інтерпретації літературних творів (переважно їхньої метафоричної системи), вивчення специфічних проявів гендерної дискримінації, дослідження специфічних проявів жіночої/чоловічої близькості, визначення особливостей жіночого/чоловічого сприйняття життєвих явищ та їх відтворення в літературному жанрі

автобіографії (мемуарів)» [7, с. 315], які вважаються досить перспективними.

Деякі з виокремлених Т. Дороніною гендерних питань чітко простежуються у творчості Елізабет Гілберт, авторки відомої книги «Їсти, молитися, кохати». Ця книга, а також інші твори Е. Гілберт, викликали значний інтерес і обговорення, зокрема у контексті гендерної проблематики, що охоплюють теми самореалізації, пошуку себе, особистого щастя та задоволення. З погляду гендерної проблематики, ці теми можуть бути особливо важливими через те, що у соціокультурному контексті жінки частіше стикаються з певними очікуваннями, стереотипами та обмеженнями.

Аналіз гендерної проблематики в романах Е. Гілберт може допомогти краще розуміти, як письменниця відтворює та відображає реалії життя жінок у сучасному світі, а також як вона працює з ідеями гендерної рівності та емансипації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендерне питання досліджується науковцями різних галузей, що свідчить про його важливість. Психологи присвячують свої розвідки гендерним особливостям професійної самореалізації жінок [8; 12; 16]. О. Козачишина досліджує гендерний чинник у художньому тексті, а також лінгвістичні прояви гендерних характеристик англомовних художніх текстів [10; 11]. Гендерні стереотипи серіальної реальності в аспекті медіасоціалізації вивчає О. Вознесенська [3]. Вплив засобів масової комунікації на трансформацію гендерних установок розглянуто у роботах К. Насонової [13] та О. Балалаєвої [2]. Зі свого боку, Л. Риженко досліджує тенденції розвитку гендерного питання на сторінках періодичної преси [14]. О. Сидоренко, О. Бондаренко та М. Садимака зосереджують свою увагу на гендерних наративах в масмедіа [15]. Історія гендерної лінгвістики в Україні окреслена у колективній монографії [5] та у роботі І. Головащенко [4]. Гендерний напрямок у літературознавстві студіюють Т. Дороніна [7], О. Бажан [1] та інші науковці.

Попри значну кількість розвідок, присвячених дослідженню гендерного аспекту, аналіз його відтворення у творах світової літератури залишається актуальним.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у з'ясуванні того, які ідеї та підходи до гендерних питань пропонуються Елізабет Гілберт у романі «Місто дівчат», і як авторка відтворює процес самореалізації та пошуку ідентичності в контексті гендерної динаміки. Дослідження такої теми дасть можливість розкрити, як Е. Гілберт

ставилася до гендерних аспектів у своїх творах і який вплив це може мати на загальну культуру сприйняття гендерних питань.

Виклад основного матеріалу. Гендерна проблематика у художніх творах відображає різноманітні аспекти стосунків, ролей та ідентичності у суспільстві, що охоплює стереотипи, соціокультурні очікування, боротьбу за рівність, ідентичність та близькість.

Як вже зазначалося, у сучасних художніх творах представлені різні перспективи гендерних питань, відображення традиційних гендерних ролей, їхньої критики та їхнього переосмислення. Автори використовують літературу, кіно, театр або інші мистецькі форми для висвітлення гендерних проблем і проведення дискусій щодо них. Зокрема Вірджинія Вульф, Тоні Моррісон, Маргарет Етвуд, Елізабет Гілберт та інші висвітлюють гендерні питання у своїх творах з різних поглядів, що дозволяє читачам отримати всебічне уявлення про цю проблематику. Наприклад, в романах чи оповіданнях представлені герої, які виходять за рамки традиційних гендерних ролей, або стикаються з проблемами, пов'язаними зі своєю гендерною ідентичністю. Літературні твори можуть спонукати до обговорення стереотипів або проблем дискримінації за гендерною ознакою. Один з таких романів «Місто дівчат» Елізабет Гілберт [6].

Творчість Елізабет Гілберт часто фокусується на темах самовдосконалення, духовності, пошуку щастя та креативного життя. Вона стала важливим голосом самодослідження та життєвого успіху для багатьох людей у всьому світі. Після успіху роману «Їсти, молитися, любити» Е. Гілберт написала інші книги, серед яких роман «Місто дівчат», дії якого відбуваються в театральному світі Нью-Йорка 1940-х років. Вівіан Морріс, відчайдушну 19-річну дівчину з хорошою сім'єю, відраховують з університету за погану успішність, і вона переїздить до Нью-Йорка, до своєї ексцентричної тітки Пег, яка керує трупною театру бурлеску. Вівіан опиняється у натовпі танцівниць, акторів і плейбоїв, які прагнуть не помічати війну, що насувається, і вдаються до різноманітних розваг. Даний роман про дівчат і жінок, які обирають азарт, сексуальне задоволення, чисту насолоду, протиставляючи все це безпеці, самозреченню, сорому.

У романі «Місто дівчат» Елізабет Гілберт розглядає проблему гендеру у декількох аспектах. З одного боку, авторка окреслює вияв стереотипів гендерних ролей у суспільстві, а з іншого – закликає до розуміння та визнання жіночої індивідуальності в усій її комплексності. У творі Е. Гілберт

висловлює своє ставлення до чоловіків вустами головних героїнь.

У романі трапляються контексти, де авторка крізь призму соціологічного аналізу стереотипів гендерних ролей і механізмів соціального тиску критикує ці стереотипи, які прив'язують успіх чоловіків до їхніх навичок або до зовнішніх ознак. Авторка вказує на те, що чоловіки часто мають переваги в суспільстві, навіть якщо вони не виявляють особливих здібностей або професійних навичок. Е. Гілберт висміює несправедливість цих стереотипів та наголошує на важливості оцінки людини за її здібностями та досягненнями, а не за зовнішніми ознаками чи захопленнями: *«А коли якийсь чоловік вміє порядно грати в гольф чи в теніс, то кар'єра йому, вважай, забезпечена. Ну хіба він любить за комір закласти»* [6, с. 182]. Наведений приклад відображає культурні очікування щодо мужності, соціального статусу та професійного успіху. Такі стереотипи можуть виникати з соціальної конструкції гендерних ролей, де певні характеристики сприймаються як типові для «успішних» чоловіків.

У творі Елізабет Гілберт часто наголошує на важливості цінностей та поваги у взаєминах, наприклад, у контексті: *«Чоловік, який завойовує всіх жінок, але не цінує жодної? Отакого треба уникати»* [6, с. 199]. Авторка попереджає, що чоловік, який може легко завойовувати увагу чи зацікавленість жінок, але не має поваги до них або не цінує їх як особистість, є небажаним партнером. Е. Гілберт привертає увагу до важливості поваги, взаємності та глибокого зв'язку у стосунках, а не лише на зовнішніх або тимчасових аспектах привабливості. Авторка ніби попереджає, що такий чоловік може бути «шкідливим» для жінки та взаємин в цілому. Іншими словами, Е. Гілберт вказує на результат певних соціальних чинників, таких як маскулітний стереотип або низький рівень емпатії. Ціннісний дисонанс може виникнути між зовнішнім успіхом у привабливості партнерів та внутрішнім недоліком у взаємоповазі. З погляду гендерних стосунків ці слова можуть відображати динаміку влади та контролю у відносинах. Чоловік може використовувати силу чи соціальний статус для досягнення своїх цілей, нехтуючи потребами або емоціями партнерів.

Авторка привертає також увагу читачів до соціальних норм та цінностей: *«Честь – то все, що є в чоловіка на всьому білому світі, але якщо тобі випав шмат грошей, то можеш обідрати як липку брата і продати у бордель сестру»* [6, с. 259]. Елізабет Гілберт наголошує на тому, як соціальні умови та матеріальні чинники можуть впливати на

мораль та цінності особистості. У цьому випадку «честь» представляється як основа індивідуальної ідентичності, але зазначається, що гроші можуть змінити ці цінності. Це може бути вказівка на те, що під впливом матеріальних можливостей людина може відмовитися від своїх моральних принципів та діяти нечесно. З погляду аналізу соціальних норм та цінностей авторка критикує суспільство і його схильність до матеріального та зловживання владою або грошима. У наведеної цитаті відображається недовіра до системи цінностей, де гроші або соціальний статус часто переважають над честю та мораллю.

Наступна цитата розглядається крізь призму гендерних стереотипів, соціальних норм та самовираження: *«...для жінки нема лішого способу виглядати вишукано й елегантно, як у чоловічому костюмі»* [6, с. 421]. З погляду гендерних стереотипів ці слова можуть вказувати на те, що у суспільстві існує переконання, що жінка повинна виглядати вишукано й елегантно, а також що вона повинна носити лише жіночий одяг. Авторка пропонує виходити за межі цих стереотипів, пропонуючи більш прогресивний підхід, за якого жінка може виглядати стильно і вишукано у чоловічому костюмі. Імплицитно простежується ідея про те, що жінка у чоловічому костюмі є символом гендерної рівності. Варто зазначити, що у сучасному суспільстві існує зростаючий інтерес до гендерних нейтральних мод, адже існує одяг та парфум унісекс. Це може бути пов'язано з розширенням ідентичності та виразності через одяг, а також з бажанням зруйнувати традиційні гендерні ролі та норми. Нагадаємо, що дії аналізованого роману відбуваються у 40-х роках ХХ ст. Сьогодні ми можемо говорити про зміну гендерних уявлень та соціальних норм у суспільстві, а також про пошук нових способів самовираження через одяг.

Елізабет Гілберт розглядає гендерні стереотипи крізь призму психологічних та соціальних аспектів взаємин, про що свідчить контекст: *«За своє життя я зустріла чимало чоловіків, які начебто розлучалися, але так і не змогли довести розлучення до кінця»* [6, с. 427]. У соціальному аспекті ці слова можуть вказувати на загальне явище, коли процес розлучення може бути складним та тривожним. Існує багато чинників: фінансові аспекти, діти та соціальний тиск. Деякі пари можуть мати труднощі в прийнятті рішення про розлучення через низку причин, включаючи страх перед невідомим, нездатність вирішити конфлікти або надії на поліпшення стосунків. З погляду психології ці слова можуть свідчити про існування складних емоційних

динамік у відносинах і процесі розлучення. Деякі пари можуть відкладати процес розлучення через страх самотності або невизначеності, сподіваючись, що справи можуть поліпшитися. Інші можуть стикатися зі складністю вирішення конфліктів чи подолання емоційних перешкод. Інтерпретація цих слів може охоплювати широкий спектр соціальних та психологічних чинників, які впливатимуть на процес розлучення. З іншого боку, все може бути набагато простіше – чоловіки обманюють, говорячи про розлучення із жінкою, щоб утримати біля себе своїх коханок.

Спонування до самовизначення та самореалізації жінок незалежно від їхнього статусу або відносин з чоловіками простежується у словах: «...коли жінки збираються самі й жодного чоловіка на горизонті не видно, вони не мусять бути кимось – вони можуть просто бути» [6, с. 434]. Е. Гілберт вказує на те, що жінки не повинні відчувати тиск або обмеження у своїх можливостях через чоловіків. Замість цього вони мають право на свою власну ідентичність, самостійність і свободу бути самими собою, незалежно від того, чи присутні чоловіки у їхньому житті.

Гендерний стереотип стосовно чоловіків експліцитно простежується у лаконічному ствердженні: «Але чоловіки повинні бути сміливі» [6, с. 506]. З погляду психології ці слова можуть вказувати на соціальні очікування стосовно поведінки чоловіків у суспільстві. У багатьох культурах існує стереотип, що чоловіки повинні виявляти сміливість та впевненість у собі. Цей стереотип може виникати з історичних, соціальних та біологічних чинників і відображати традиційне уявлення про чоловічу роль у суспільстві як сильної та впевненої особистості. Також ці слова можна інтерпретувати через призму гендерних стереотипів, де сміливість часто сприймається як характеристика, яка властива виключно чоловікам, тоді як жінки частіше асоціюються з іншими якостями, такими як чутливість або емоційна вразливість. Такі стереотипи можуть впливати на очікувану поведінку та роль чоловіків у суспільстві.

Наступну фразу можна порівняти з прислів'ям або девізом феміністок: «Шлюб – не така вже й знахідка для жіноцтва» [6, с. 424]. Для жінок існують певні очікування та обмеження у шлюбних відносинах, які можуть вважатися несправедливими або обтяжливими. Ці слова відображають певне ставлення до процесу емансипації та

боротьби за гендерну рівність з боку Елізабет Гілберт. Авторка, яка двічі була заміжня, хоче донести до читачів, що шлюб не завжди є панацеєю або головною метою життя жінки.

На важливий етап у житті кожної жінки, коли вона вирішує припинити відчувати сором за себе і свої власні потреби, бажання та ідентичність вказують слова: «Хай там як, а в житті кожної жінки настає час, коли їй просто набридає безкінечно соромитися. І тоді вона вільна стати тією, якою насправді є» [6, с. 432]. Авторка говорить про те, що існує момент, коли жінка дозволяє собі бути самою собою, не приховуючи своїх істинних почуттів та бажань від світу. Це момент визволення, коли вона відкриває для себе свою силу і потенціал, відчуваючи себе дійсно вільною та особливою.

Критику стереотипів та очікувань, що існують у суспільстві стосовно поведінки та характеру жінок, знаходимо у контексті: «А жінки повинні бути невинні... Світ неправильний. Кожна людина має свій характер – і все. З людьми різне стається...» [6, с. 506]. Авторка привертає увагу до несправедливості та неправильності ідеї про те, що жінки мають бути невинними створіннями. Е. Гілберт стверджує вустами героїнь, що кожна людина має свою унікальну особистість, характер і досвід, і суспільство повинне приймати цю різноманітність без упереджень, стереотипів чи обмежень. Таким чином, авторка закликає до того, щоб суспільство було більш відкритим та толерантним до індивідуальності кожної людини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Гендерна проблематика роману Е. Гілберт «Місто дівчат» охоплює низку тем: руйнування гендерних стереотипів, специфічні прояви гендерної дискримінації, прояв жіночності, особливості жіночого сприйняття життєвих явищ. У романі імпліцитно простежується дещо негативне ставлення до чоловіків через надання їм суспільством більшого соціального статусу, ніж жінкам. Водночас експліцитно маніфестуються заклики до жінок ставати вільними та щасливими через руйнування гендерних стереотипів.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні гендерних мотивів та цілей Е. Гілберт у створенні її романів, що може ґрунтуватися на аналізі авторських інтерв'ю щодо ставлення до гендерних питань та способів їхнього втілення у творах.

Список літератури:

1. Бажан О. М. Кореляція феміністичної та гендерної критики як різновидів новітнього літературознавства. *Шевченкознавчі студії: збірник наукових праць / Київський ВПЦ університет*. Київ, 2012. Вип. 16. С. 152–163.
2. Балалаєва О. Проблема гендерного балансу в українських медіа: реалії та перспективи. *Міжнародний філологічний часопис: науковий журнал*. 2019. № 2. Т. 10. С. 97–103.
3. Вознесенська О. Медіасоціалізація: гендерні стереотипи серіальної реальності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. № 1(1). С. 22–26.
4. Головашенко І. О. Історія становлення теорії гендеру: дослідницька практика та міждисциплінарне дослідження. URL: conf.vstu.vinnica.ua/humed/2008/txt/golowashenko2.php
5. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика: колективна монографія. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич: Коло, 2014. 472 с.
6. Гілберт Елізабет. Місто дівчат. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 536 с.
7. Дороніна Т. О. Гендерний напрямок у літературознавстві: теоретико-методологічні основи та практика інтерпретацій. Гендерний розвиток у суспільстві: конспекти лекцій / відп. ред. К. М. Левковський; наук. ред.-упор. С. П. Юдіна. Київ, 2005. С. 283–351.
8. Дубиніна М. І. Гендерні особливості професійної самореалізації жінок. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 3. С. 24–27.
9. Зборовська Н. В. Психологія і літературознавство: посібник. Київ, 2003. 392 с.
10. Козачишина О. Л. Гендерний чинник у художньому тексті. *Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки*. 2005. Вип. 68. С. 3–13.
11. Козачишина О. Л. Лінгвістичні прояви гендерних характеристик англомовних художніх текстів (на матеріалі американської прози ХХ): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 20 с.
12. Коханова О. П., Бурячок Є. Р. Вплив гендерних стереотипів на самореалізацію жінок. *Modern research in world science*. 2023. С. 859–865.
13. Насонова К. Вплив засобів масової комунікації на трансформацію гендерних установок. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. № 27. С. 90–95.
14. Риженко Л. Тенденції розвитку гендерного питання на сторінках періодичної преси. *Образ*. 2016. Випуск 2(20). С. 98–103.
15. Сидоренко О., Бондаренко О., Садимака М. Гендерні наративи в мас-медіа: фемінітиви vs маскулінативи. *Філологічні трактати*. 2022. № 1. Т. 14. С. 124–134.
16. Ткалич М. Г. Психологія гендерної взаємодії персоналу організації: дис. д-ра психол. наук: 19.00.10. Київ, 2016. 500 с.

Anikina I. V., Melnyk T. M. GENDER ISSUES IN E. GILBERT'S NOVELS

The article is devoted to the analysis and interpretation of gender issues in Elizabeth Gilbert's novel "City of Girls". Recently, there has been a growing interest in gender issues in literary studies and social sciences. The article on gender issues in Gilbert's novels can contribute to this active discussion and contribute to the further development of gender studies in literary studies. Obviously, literature is a reflection of society and its values. The study of gender aspects in works of fiction can reveal how authors reflect and reproduce gender stereotypes and problems, as well as what possible ways they use to criticize them.

The purpose of the study is to find out what ideas and approaches to gender issues are offered by Elizabeth Gilbert in the novel "City of Girls" and how the author reproduces the process of self-realization and search for identity in the context of gender dynamics. The study of this topic can reveal how Gilbert treats gender aspects in her works. It has been established that the gender issues of E. Gilbert's novel "City of Girls" cover a number of topics: the destruction of gender stereotypes, specific manifestations of gender discrimination, the manifestation of female sexuality, and the peculiarities of women's perception of life phenomena. The novel implicitly shows a somewhat negative attitude toward the stereotype that men have a higher social status in society than women. At the same time, there are explicit calls for women to become freer and happier through the destruction of gender stereotypes. The author also draws readers' attention to social norms and values, criticizes social expectations regarding the behavior of men and women in society, psychological and social aspects of relationships.

Key words: gender, gender studies, Elizabeth Gilbert, novel, stereotype.